

Prof. dr hab. dr h.c. Emil W. Pływaczewski
emerytowany profesor zwyczajny
Uniwersytetu w Białymstoku

Białystok, dn. 26.08.2023 r.

R E C E N Z J A

**rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Stachelskiej
pt. „Kradzież tożsamości z udziałem nieletnich – wybrane aspekty
prawnokarne i kryminologiczne”
napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Ewy M. Guzik-Makaruk**

I. Wybór tematu

Już na początku mojej oceny pragnę stwierdzić, iż zapoznanie się z rozprawą doktorską mgr Aleksandry Stachelskiej sprawiło mi wiele satysfakcji. Opracowanie reprezentuje bowiem bardzo wysoki poziom naukowy, tak w zakresie rozważań merytorycznych, jak i ujęcia metodologicznego. Trafność wyboru tematu nie podlega jakiegokolwiek wątpliwości. Zjawisko kradzieży tożsamości, mimo stale narastających przypadków w ostatnich latach, nadal pozostaje na uboczu obszarów badawczych zarówno w kraju, jak i za granicą. Wynika to z jego specyficznej natury oraz obecności zjawiska ‘kryminalizacji rozproszonej’ co może zniechęcać do podjęcia trudu przeprowadzenia głębszych badań kryminologicznych. Z drugiej strony dynamiczny postęp technologiczny oraz zjawisko narastającej globalizacji sprawia, że przestępstwa, które mogą być popełniane także w sieci, są często przenoszone do wirtualnego środowiska. Przestępstwo kradzieży tożsamości niewątpliwie podlega tego typu zmianom.

Kolejnym poziomem innowacji była decyzja Doktorantki o podjęciu badań tego ptologicznego zjawiska w odniesieniu do nieletnich. Badanie przestępczości nieletnich stanowi wprawdzie od dłuższego czasu temat ożywionego zainteresowania naukowców różnych dziedzin nauki, stąd w literaturze istnieje już znaczna ilość opracowań dotyczących tradycyjnych przestępstw popełnianych przez nieletnich. Tym niemniej przestępstwa związane z przestrzenią cybernetyczną wciąż pozostają na marginesie przedsięwzięć badawczych. Autorka postanowiła częściowo wypełnić tę lukę, koncentrując się na jednym z kluczowych dla cyberprzestępczości zachowań, jakim jest kradzież tożsamości. To przestępstwo nie wymaga od sprawcy specjalistycznych umiejętności, co sprawia, że coraz częściej jest popełniane przez nieletnich sprawców, ale także młodzi ludzie często

stanowią jego ofiary. Z uwagi na nieustannie rozwijającą się osobowość młodych sprawców, zrozumienie przyczyn oraz przejawów ich zachowań jest istotne nie tylko dla działań prewencyjnych i przeciwdziałania przestępczości nieletnich, lecz także dla zapewnienia im odpowiednich szans na właściwy rozwój i wsparcie, zwłaszcza w procesie resocjalizacji.

II. Struktura i główny cel rozprawy. Metody badawcze.

Rozprawa doktorska składa się z wprowadzenia, sześciu merytorycznych rozdziałów, podsumowania, bibliografii oraz aneksu. Praca liczy 264 strony. Przy opracowywaniu podjętego tematu Doktorantka **efektywnie** wykorzystowała 222 pozycje literatury przedmiotu (w tym blisko 10% opracowań zagranicznych), 19 aktów prawa międzynarodowego, polskiego i innych krajów, 21 orzeczeń Sądu Najwyższego i sądów powszechnych, jak również 66 innych źródeł. Układowi treści pracy, przyjętemu przez Doktorantkę, nic nie można zarzucić. Tematyka poszczególnych rozdziałów wskazuje, że Autorka sposobem zwięzły i kompleksowy podeszła do tworzenia struktury pracy doktorskiej, posiłkując się najbardziej aktualnymi i istotnymi dla przedmiotu badań źródłami. W konsekwencji takie ujęcie struktury rozprawy pozwoliło na ukazanie głównych aspektów kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich, zgodnie z wymogami naukowymi.

Tytuł recenzowanej rozprawy wyraźnie wskazuje na jej charakter dogmatyczno-empiryczny. Ze względu na szeroki zakres samego zjawiska kradzieży tożsamości, Doktorantka skupiała się na analizie aspektach prawnokarnych i kryminologicznych, które mają kluczowe znaczenie dla zrozumienia istoty tego przestępstwa. Przyjęta przez Autorkę kompozycja pracy jest wysoce pożądana, gdyż świadczy o prawidłowym, ujęciu społecznych funkcji prawa karnego. W pracy skupiono się głównie na badaniu nieletnich sprawców kradzieży tożsamości, choć w treści nie zabrakło także rozważań dotyczących ofiar tego przestępstwa, które często mają poniżej 18 lat.

Głównym celem recenzowanej dysertacji było dokładne przeanalizowanie zjawiska kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich w polskim kontekście. Doktorantka nacisk położyła na analizę nieletnich sprawców oraz wykorzystywanych przez nich sposobów popełniania przedmiotowego przestępstwa, przy jednoczesnym uwzględnieniu praktyki orzeczniczej polskich sądów. Praca miała także na celu ocenę obowiązujących regulacji prawnokarnych w aspekcie ich wpływu na skuteczność działań prewencyjnych. Za szczególnie wartościowe uznać należy przybliżenie profilu ofiar kradzieży tożsamości, także na kanwie dogłębnej analizy wcześniejszych badań wiktymizacyjnych prowadzonych w Polsce.

Doktorantka trafnie zdefiniowała zakres i cel swojej rozprawy doktorskiej. W dysertacji zdecydowała się na wykorzystanie różnorodnych metod i technik badawczych charakterystycznych dla nauk społecznych, w tym dziedziny prawa. W trakcie analizy posłużyła się szerokim wachlarzem metod badawczych, tj. metodą dogmatyczno-prawną, analityczną, statystyczną oraz badaniami

dokumentów – zwłaszcza w odniesieniu do sentencji prawomocnych orzeczeń sądowych. Wybór wskazanych metod badawczych pozwolił na dokładne zbadanie zarówno teoretycznych aspektów tematu, jak i empirycznych wymiarów analizowanego zjawiska.

III. Merytoryczna zawartość pracy

Na szczególną aprobatę zasługuje fakt, iż Autorka wypełniła istniejącą lukę w odniesieniu do analizowanego obszaru przestępczości nieletnich. Uczyniła to drogą **nowatorskiego** spojrzenia na temat oraz poprzez wyeksponowanie oryginalnych zagadnień badawczych. Doktorantka precyzyjnie przedstawiła proces kryminalizacji kradzieży tożsamości, dokonywanej przez nieletnich, a także przeanalizowała reakcje prawne na to zjawisko, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Poprawnie zostały skonstruowane problemy oraz hipotezy badawcze, zarówno główne jak i szczegółowe. Słusznym było również zastosowanie podziału problemów oraz hipotez na mające charakter prawny oraz kryminologiczne.

W pierwszym rozdziale Doktorantka prezentuje zastosowaną strukturę metodologiczną, obejmującą przedstawienie celów badania, problemów i hipotez badawczych oraz wykorzystane metody, techniki i narzędzia badawcze. Ponadto omawia organizację oraz przebieg przeprowadzonych badań. Kolejne trzy rozdziały rozprawy mają charakter teoretyczny.

W rozdziale drugim Doktorantka skoncentrowała się na analizie genezy zjawiska kradzieży tożsamości w kontekście globalnego rozwoju cyberprzestępczości. Zawarto tam także refleksje dotyczące definicji tego przestępstwa. Przeanalizowano rozwój tego zjawiska zarówno w kontekście kraju, jak i na arenie międzynarodowej. Doktorantka wyeksponowała też wpływ nowych technologii, w szczególności związanych z Internetem. Dodatkowo, zaprezentowane zostały różnorodne definicje kradzieży tożsamości, zarówno na poziomie krajowym, międzynarodowym, jak i w wybranych państwach na świecie.. Doktorantka nie pominęła również najnowszych wydarzeń, które wpłynęły na obraz zjawiska jakim była Pandemia Covid-19.

Rozdział trzeci koncentruje się na analizie aspektów prawno-karnych kradzieży tożsamości w kontekście polskim. Rozważenia te mają kluczowe znaczenie dla zrozumienia zachowań nieletnich, które mogą być uznane za kradzież tożsamości, ze szczególnym uwzględnieniem przepisu art. 190a§2 k.k. Doktorantka przeanalizowała przepisy prawa karnego, zarówno kodeksowe, jak i zawarte w innych aktach prawnych, które mogą znaleźć zastosowanie w kontekście kradzieży tożsamości. Bliższej analizie poddany został przepis art. 190a§2 k.k., z uwzględnieniem nowelizacji z 2020 roku. W wyniku tej pogłębionej analizy Doktorantka uświadomiła zarówno szeroki zakres badanej patologii, jak występujące trudności w procesie jej kryminalizacji. Niewątpliwie wcześniejsza operacjonalizacja pojęcia kradzieży tożsamości i przyjęcie jego znaczenia *sensu stricto* oraz *largo* ułatwia czytelnikowi zrozumienie słusznych intencji Autorki, która podjęła także trud wysunięcia w

tym rozdziale postulatów *de lege ferenda*. Wydaje się, że zaproponowane nowe ujęcie przepisu może mieć wpływ na bardziej efektywną ochronę obywateli przed tego typu przestępczą działalnością.

Rozdział czwarty rozprawy poświęcony został reakcji prawnej na przestępczość nieletnich, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Autorka przedstawiła istotne informacje dotyczące postępowania z nieletnimi, szczególnie w kontekście kradzieży tożsamości, uwzględniając również zmiany w ustawodawstwie z 2022 roku. Na szczególne podkreślenie zasługuje analiza kluczowych elementów nowej ustawy, która weszła w życie w trakcie pisania doktoratu przez Autorkę, pomimo tego, że orzeczenia sądowe podlegające badaniom, wydane były przez tym punktem czasowym. **Świadczy to o rzetelnym podejściu Autorki do prac badawczych.** Na wysoką ocenę zasługuje także przedstawienie kluczowych aktów prawnych uchwalonych przez organizacje międzynarodowe, co uzupełniło obraz reakcji na przestępczość nieletnich. Podobnie należy również ocenić podjętą przez Doktorantkę analizę zagrożenia transgraniczną cyberprzestępczością nieletnich w odniesieniu do kradzieży tożsamości, łącznie z powiązanymi z tą patologią zagadnieniami prawnymi. Jest to wprowadzenie podejście dość wizjonerskie, jednak nie pozbawione podstaw w dynamicznie rozwijającym się świecie.

Rozdział piąty rozprawy koncentruje się na analizie kryminologicznej, z wykorzystaniem najnowszych statystyk policyjnych i sądowych dotyczących kradzieży tożsamości, zarówno z udziałem dorosłych, jak i nieletnich sprawców. Dokonana przez Doktorantkę analiza porównawcza danych dotyczących nieletnich i dorosłych sprawców pozwoliła na ocenę skali tego zjawiska. Doktorantka pozyskała wartościowe dane - niedostępne wcześniej - z Komendy Głównej Policji oraz Ministerstwa Sprawiedliwości. Wynika z nich jednoznacznie, że mamy do czynienia z bardzo poważnym i dynamicznie rozwijającym się problemem w środowisku nieletnich. Doktorantka, aby w sposób całościowy podejść do obrazu kryminologicznego zjawiska, podjęła również trud analizy danych wtórnych (badania wiktyimizacyjne oraz typu self-report), dostarczając tym samym informacji o sprawcach i doświadczeniach nieletnich ich ofiar. Było to zadanie trudne ze względu na konieczność wudrębnienia przez Doktorantkę z badań na temat cyberprzestępczości elementów dotyczących kradzieży tożsamości. Z zadania tego wywiązała się znakomicie. Na marginesie, być może celowym byłoby drobne zmodyfikowanie tytułu tego rozdziału, żeby uniknąć powtórzenia z tytułem rozprawy.

Ostatni, **szósty rozdział rozprawy** przedstawia szczególną wartość. Zawiera bowiem wyniki badań prawomocnych orzeczeń sądowych dotyczących kradzieży tożsamości popełnianej przez nieletnich. **Były to pierwsze w kraju ogólnopolskie badania sentencji prawomocnych orzeczeń sądów rejonowych, opartych na kwalifikacji z przepisu art. 190a§2 Kodeksu karnego.** Stanowiły one nie tylko znakomitą możliwość do dokładnej, głębszej analizy przedmiotowego zjawiska, lecz również umożliwiły lepsze zrozumienie polityki karnej wymiaru sprawiedliwości

wobec nieletnich sprawców kradzieży tożsamości *sensu stricto*. Analiza dokumentów pozwoliła na scharakteryzowanie nieletnich sprawców i ich ofiar, przy określeniu *modus operandi* oraz powiązań z cyberprzestrzenią. Niewątpliwie wiedza o wzajemnych stosunkach między sprawcą a ofiarą, stwarza większe możliwości zapobiegania przestępstwom. Przedstawiono również praktykę orzeczniczą w zakresie kradzieży tożsamości. Badania ujawniły także wiele budzących kontrowersje zabiegów odniesieniu do kwalifikacji prawnej przedmiotowych zachowań przez sądy. W szczególności musi budzić zdziwienie, że przepis art. 190a§2 k.k. został zastosowany w 37,6% spraw, w których w ogóle nie występowała czynność sprawcza podszywania się pod inną osobę, wymagana w tym przepisie jako znamię strony przedmiotowej. Również wypełnienie znamion strony podmiotowej w postaci celu kierunkowego w wielu sprawach nastroczało wątpliwości. W związku z powyższym nieletni byli niejako surowiej traktowani niż dorośli. Innymi słowy, szerszy katalog zachowań był oceniany wobec nich jako kradzież tożsamości z przepisu art. 190a§2 k.k. Nie trzeba nikogo przekonywać, że w znaczący sposób wpłynęło to na statystyki policyjne i sądowe przedstawione w rozdziale piątym rozprawy. Od strony formalnej lepszym byłby tytuł omawianego rozdziału w następującym brzmieniu: „Przestępstwo kradzieży tożsamości nieletnich w świetle wyników badań”.

Rozprawa kończy się syntetycznym **podsumowaniem**, w którym zweryfikowane zostały hipotezy badawcze, oraz przedstawione zostały wnioski wnikające z przeprowadzonych z badań. Sądzę, że pozostały jeszcze pewne rezerwy w zakresie optymalności tej syntezy i odpowiedniej korelacji tego fragmentu pracy z treściami zawartymi we wstępie rozprawy..

Otrzymane wyniki badań przyniosły pozytywną weryfikację większości wyznaczonych hipotez badawczych. Autorka przedstawiła zarówno obrazu zjawiska kradzieży tożsamości z udziałem nieletnich, jak i zidentyfikowała kluczowe problemy tak w sferze teoretycznej, jak i praktycznej. Niezwykle staranne analizy umożliwiły sprawdzenie wyznaczonych hipotez w obu tych obszarach. Dokonane badania dostarczyły także podstaw do sformułowania należycie uzasadnionych autorskich postulatów *de lege ferenda*, skierowanych na potencjalne zmiany w systemie prawa. Można zakładać, że ich realizacja mogłaby znacząco usprawnić zwalczanie i zapobiegania zjawisku kradzieży tożsamości, zarówno wśród nieletnich, jak i dorosłych sprawców.

IV. Konkluzja

Reasumując przedstawione wyżej uwagi z pełnym przekonaniem mogę stwierdzić, że dysertacja Pani mgr Aleksandry Stachelskiej pt. „**Kradzież tożsamości z udziałem nieletnich – wybrane aspekty prawnokarne i kryminologiczne**” stanowi rozwiązanie oryginalnego problemu naukowego, wnoszące istotny wkład do dziedziny prawa karnego i kryminologii. Kandydatka do uzyskania stopnia naukowego doktora, w obszarze nauk społecznych w dyscyplinie nauk prawnych,

wykazała się zarówno ogólną wiedzą teoretyczną, jak i umiejętnościami w zakresie prowadzenia pracy naukowej. **Moim zdaniem rozprawa zasługuje na wyróżnienie i powinna być – możliwie jak najszybciej – opublikowana.** Konkludując, recenzowana rozprawa spełnia wszelkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 574 z późn. zm.). W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Aleksandry Stachelskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

./- Prof.dr hab.dr h.c. Emil W. Pływaczewski/-/